Geert Timmermans, Edo Goverse, Kelly Meulenkamp & Luc Hoogenstein

De roo

Op 12 maart 2017 werd na bijna 40 jaar afwezigheid weer een otter in het Naardermeer vastgesteld. Foto: Kelly Meulenkamp.

In het Naardermeer leven negen verschillende soorten roofdieren. Sommige hiervan zijn al heel lang uit het gebied bekend en andere hebben zich recent of opnieuw gevestigd, of zijn passant.

Vanaf begin 2016 zijn de auteurs gestart met een systematisch onderzoek om de verspreiding van de otter in kaart te brengen. Jaarrond staan er zo'n twintig wildcamera's in verschillende biotopen opgesteld in en rond het Naardermeer. Dit onderzoek levert ook inzichten in de actuele verspreiding van de overige roofdieren. Voor dit artikel is ook de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) geraadpleegd.

Otter. Tekening: Jos Zwarts.

Wezel (*Mustela nivalis*)

De wezel is een voedselspecialist, 85% van het menu bestaat uit woelmuizen maar bij schaarste eet hij ook bosmuis (*Apodemus sylvaticus*) en kleine vogels. Wezels leven in een groot aantal biotooptypen zoals bossen, moerassen, wei- en akkerland en duinen maar ook rondom behuizing. De mannetjes hebben een scherp begrensd territorium van 1-25 ha en vrouwtjes van 1-7 ha. Het territorium van het mannetje overlapt dat van verschillende vrouwtjes. In Noord-Holland zijn volgens de Wet Natuurbescherming (Wnb) ook hun rust- en verblijfplaatsen beschermd. De laatste decennia neemt het aantal wezels in Nederland af en de wezel staat nu als 'gevoelig' op de nationale Rode Lijst (Van Norren *et al.*, 2020).

Hermelijn (*Mustela erminea*)

De hermelijn is een voedselspecialist en eet voornamelijk woelmuizen, bruine rat (*Rattus norvegicus*) en konijn (*Oryctolagus cuniculus*), maar ook soms vogeleieren. Hermelijnen leven in uiteenlopende biotopen, van bosachtige terreinen, duinen tot in polders en in tegenstelling tot de wezel in meer vochtige terreinen, rietvelden, broekbossen en langs slootkanten en jaagt soms zwemmend op woelmuizen. In Noord-Holland zijn volgens de Wnb ook de rust- en verblijfplaatsen van de hermelijn beschermd. De laatste decennia neemt het aantal hermelijnen in Nederland sterk af en de hermelijn staat nu als 'kwetsbaar' op de Rode Lijst (Van Norren *et al.*, 2020).

Bunzing (*Mustela putorius*)

De bunzing is een voedselgeneralist

fdieren *van het Naardermeer*

● *Vroeger werd gedacht dat de boommarter alleen in oude bossen kon leven maar het dier kan zich uitstekend handhaven in natte veenmoerassen als het Naardermeer. Foto: Edo Goverse & Geert Timmermans.*

en jaagt op konijn, haas (*Lepus europaeus*), bruine rat, woelrat (*Arvicola terrestris*), (woel)muizen, amfibieën en vogels en eet eieren en aas. Bunzings komen voor in waterrijke gebieden of polders en leven in rietvelden, ruigtes, bosjes en struweel. In Noord-Holland zijn volgens de Wnb ook de rust- en verblijfplaatsen van de bunzing beschermd. De laatste decennia neemt het aantal waarnemingen van bunzingen in Nederland sterk af en de soort staat nu als 'kwetsbaar' op de Rode Lijst (Van Norren *et al.*, 2020).

Boommarter (*Martes martes*)

De boommarter eet vooral vogels en hun eieren, muizen en soms een eekhoorn (*Sciurus vulgaris*), mol (*Talpa europaea*), spitsmuis of aas. Ook vruchten, insecten en amfibieën behoren tot het menu. Boommarters komen in verschillende landschappen voor, zoals (natte) bossen, duinen en moerassen. Holtes in bomen zijn belangrijk als rust- en voortplantingsplaats. De mannetjes hebben een scherp begrensd territorium van 1000-2000 ha dat het territorium van vrouwtjes (250-350 ha) overlapt. De laatste decennia neemt het aantal boommarters in Nederland sterk toe en is de soort van de Rode Lijst afgehaald. De boommarter heeft zich recent (2006) gevestigd in het Naardermeer.

Otter (*Lutra lutra*)

Per dag eet de otter 1-1,5 kg voedsel, waarvan 80-90% uit vis bestaat. Hij eet ook amfibieën, rivierkreeft, vogels en kleine zoogdieren. Overdag verblijft de otter in dichte oevervegetaties, struwelen en bosschages, maar ook in holen. Het leefgebied van een mannetje kan overlappen met het territorium van meerdere vrouwtjes. Om voedsel te vinden worden per nacht zwerftochten tot 30 km afgelegd. Rond 1900 bezette de otter nog circa vijftig atlasblokken (5x5 km^2) in Noord-Holland (Broekhuizen *et al.*, 2016). Er werden premies betaald voor gedode otters. In 1938 werd in de Karnemelksloot een otter gedood (Brouwer, 1940) en Artis 'bestelde' rond die tijd jaarlijks otters uit het Naardermeer om de dierentuinpopulatie aan te vullen (Van Zinderen Bakker, 1942). Tussen 1945 en 1962 bezette de otter nog maar zes atlasblokken in het Vechtplassengebied. In het Naardermeer werden in de jaren 1961-1965 nog regelmatig ottersporen (prenten, holen, nesten, *spraints*, etensresten) gevonden of otters gezien (Beintema, 2005). Ook meldt Beintema dat in de winter '62/'63 twee rietsnijders zes otters stroopten voor hun pels. In 1979 is de laatste zichtwaarneming vastgelegd voor het Naardermeer (bron NDFF). In september 1988 werd de laatste otter van Nederland doodgereden (Nolet & Martens, 1989).
Na herintroductie in de Weerribben-Wieden (2002-2008) werd in 2010 een individu in de Ankeveense Plassen gefotografeerd dat kort daarna overreden is. In 2016 is nabij een van de natuurbruggen onder de N236, een otter op de wildcamera vastgelegd. Sindsdien worden otters gezien in het Naardermeer (Goverse *et al.*, 2018). Nabij de kruising A1/A6 is in 2020 een otter (♀) doodgereden en ▶

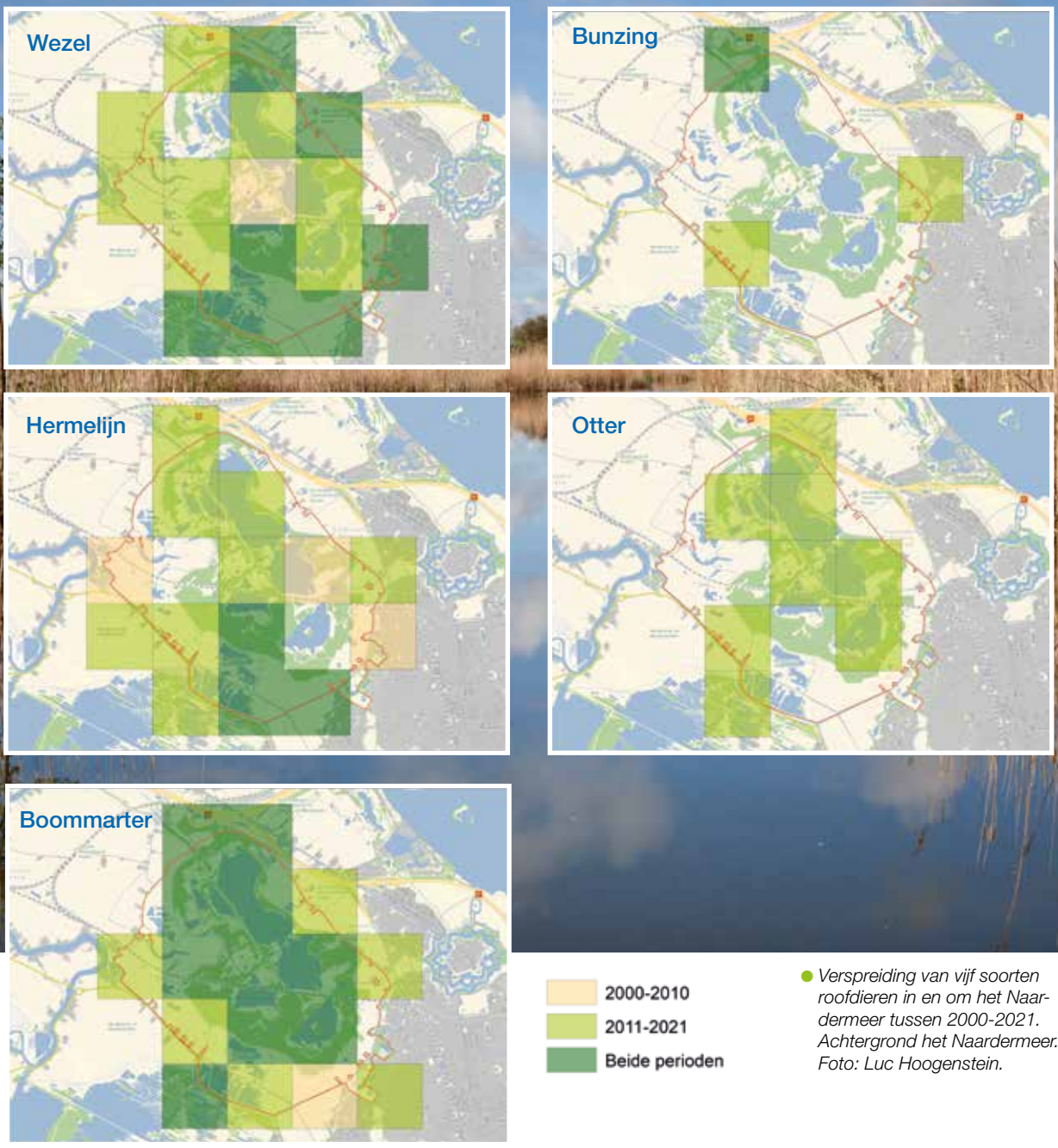

Verspreiding van vijf soorten roofdieren in en om het Naardermeer tussen 2000-2021. Achtergrond het Naardermeer. Foto: Luc Hoogenstein.

in 2021 zijn waarschijnlijk voor het eerst weer na lange tijd otters geboren in het Naardermeer (Slump, 2021). De otter wordt beschermd door de Wnb. In 2020 is de soort van de Rode Lijst gehaald.

Das (*Meles meles*)

De das leeft voornamelijk van regenwormen maar eet ook vruchten, valfruit, noten, eikels, maïs, graan, paddenstoelen, knaagdieren, amfibieën, slakken en insecten. Komt in verschillende biotopen voor, maar heeft een voorkeur voor kleinschalige landschappen met drogere delen waar burchten kunnen worden gegraven. Dassen leven in familiegroepen (3-6 dieren) waarbij het leefgebied 30-400 ha is. De das wordt beschermd door de Wnb en staat niet meer op de Rode Lijst. Een das werd in 1988 ter hoogte van het Naardermeer als verkeersslachtoffer gemeld (Melchers & Timmermans, 1991). In 2017 heeft de das zich definitief gevestigd in het Naardermeer en de soort staat met enige regelmaat op de wildcamera's.

Vos (*Vulpes vulpes*)

De vos is een voedselgeneralist en eet onder andere (woel)muizen, konijn, haas, vogels, wormen, kevers, eieren, valfruit, vruchten, voedselresten en aas. De vos heeft geen specifieke voorkeur voor een bepaald landschap, maar leeft daar waar dekking en voldoende voedsel is te vinden. De territoriumgrootte varieert van 20 tot 400 ha. Van oudsher was de vos in Nederland een zeldzame verschijning. Door intensieve bestrijding bleef tot WO-II het areaal van de vos tot het oosten van

● *Op 9 juli 2017 werd de eerste das voor het Naardermeer op camera vastgelegd. Foto: Kelly Meulenkamp.*

Nederland beperkt. Na de oorlog werd als gevolg van biotoopverandering en verminderde jachtdruk het leefgebied richting het westen uitgebreid. In de jaren '90 heeft de vos zich definitief in het Naardermeer gevestigd en heeft er mede voor gezorgd dat de lepelaar vanaf 1989 niet meer broedt in het Naardermeer (Van Ommering & Walter, 1994). De vos staat op de landelijke vrijstellingslijst en waar nodig kan beheerd worden ter bescherming van de Natura 2000-doelsoorten.

In het Naardermeer werden in de jaren 1961-1965 nog regelmatig ottersporen gevonden of otters gezien.

Wasbeerhond (*Nyctereutes procynoides*)

De wasbeerhond komt oorspronkelijk uit Oost-Azië. Vanuit Oekraïne waar in 1928 ruim 10.000 exemplaren zijn uitgezet, verspreidt de soort zich westwaarts. In 1991 werden in Nederland de eerste exemplaren gezien (Broekhuizen *et al.*, 2016). De wasbeerhond is een voedselgeneralist, knaagdieren, vis, amfibieën, vogels en eieren, insecten, aas maar ook wortels, noten, eikels en bessen staan op het menu. De wasbeerhond wordt als schadelijke invasieve soort gezien en staat sinds 2017 op de Unielijst. De wasbeerhond heeft een territorium van 5-100 ha. Paren verdedigen een territorium, maar een deel van de dieren leeft niet in vaste territoria en leggen zwervend grote afstanden af. Op 10 januari 2019 werd op een wildcamera een exemplaar vastgelegd. In september 2020 is een latrine bij een prooi gevonden die waarschijnlijk van deze soort was.

Nawoord

In het Naardermeer leven van oudsher verschillende soorten roofdieren. Wezel, hermelijn en bunzing lijken in aantal af te nemen. Vos, das en boommarter hebben zich recent gevestigd en ook de otter lijkt na lange afwezigheid opnieuw het Naardermeer als leefgebied te gebruiken. Steenmarter (*M. foina*), maar ook exoten als wasbeerhond en wasbeer (*Procyon lotor*), kunnen zich in de toekomst mogelijk vestigen. Het Naardermeer lijkt een geschikt biotoop. Waarom het in het Naardermeer slechter gaat met wezel, hermelijn en bunzing is onduidelijk maar past wel in de landelijke trend (Verschoor & Rozema, 2017). Mogelijk speelt hierbij de landschappelijke verandering van het Naardermeer – van open rietlandschap naar moerasbos – een rol, maar ook de voedselconcurrentie met vos, das en boommarter kan een rol spelen. Voor alle soorten geldt dat een veilige uitwisseling met omliggende gebieden van cruciaal belang is en dat door (trein)verkeer geen slachtoffers vallen. Belangrijke stappen zijn hier inmiddels in genomen.

Geert Timmermans, harmat4@xs4all.nl
Edo Goverse, e.goverse@ravon.nl
Kelly Meulenkamp, k.meulenkamp@natuurmonumenten.nl
Luc Hoogenstein, l.hoogenstein@natuurmonumenten.nl

Literatuur

● BEINTEMA, A., 2005. Het begon met het Naardermeer. 100 jaar natuurmonument. Fontaine Uitgevers, Amsterdam.
● BROEKHUIZEN, S., K. SPOELSTRA, J.B.M. THISSEN, K.J. CANTERS & J. BUYS (redactie), 2016. Atlas van Nederlandse zoogdieren. Natuur van Nederland 12. Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum, Insecten en andere ongewervelden, Leiden.
● BROUWER, G.A. 1940. De uitroeiing van den Vischotter (*Lutra lutra* L.) in Nederland aanstaande (vervolg). De Levende Natuur 45(4-5): 84-91.
● GOVERSE, E., G. TIMMERMANS, E. DE HAAN & L. HOOGENSTEIN, 2018. Noord-Holland verwelkomt de otter. Tussen Duin & Dijk 17(3): 12-14.
● MELCHERS, M. & G. TIMMERMANS, 1991. Haring in Het IJ. De verborgen dierenwereld van Amsterdam. Stadsuitgeverij Amsterdam.
● NOLET, B.A. & V. MARTENS. 1989. De achteruitgang van de otter in Nederland. De Levende Natuur 90: 34-37.
● NORREN, E. VAN, J. DEKKER & H. LIMPENS, 2020. Basisrapport Rode Lijst Zoogdieren 2020 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Rapport 2019.026. Zoogdiervereniging, Nijmegen.
● OMMERING, G. VAN, & J. WALTER, 1994. Soortbeschermingsplan Lepelaar. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.
● SLUMP, A., 2021. Na halve eeuw weer otter geboren in het Naardermeer. www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/naardermeer/nieuws/na-halve-eeuw-weer-otter-geboren-het-naardermeer.
● VERSCHOOR, J. & J. ROZEMA, 2017. Verbeteren leefomgeving wezel, hermelijn en bunzing. Zoogdier 28(3): 8-9.
● ZINDEREN BAKKER, E.M. VAN. 1942. Het Naardermeer. Een geologische, historische en botanische beschrijving van Nederlands oudste natuurmonument. Allert de Lange, Amsterdam.